

Konsten att lyckas som konstnär

Socialt ursprung, kön, utbildning och karriär 1945-2007

– ett forskningsprogram

Paper presenterat på session nr 5 ”Eliternas utbildningsstrategier” under den
Tredje nordiska konferensen om pedagogikhistorisk forskning
– *Kultur, makt och utbildning* –
Lärarhögskolan i Stockholm, den 28-29 september 2006

Mikael Börjesson

<mikael.borjesson@ilu.uu.se>

Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi,
Institutionen för lärarutbildning
Uppsala universitet

Martin Gustavsson

<martin.gustavsson@ekohist.su.se>

Ekonomisk historia
Stockholms universitet

Ida Lidegran

<ida.lidegran@ilu.uu.se>

Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi,
Institutionen för lärarutbildning
Uppsala universitet

Christina Wistman

<c.wistman@waldemarsudde.se>

Konst- och Bildvetenskap
Göteborgs universitet

Konsten att lyckas som konstnär

Socialt ursprung, kön, utbildning och karriär 1945-2007

Forskningsprogram, 19 april 2005

Martin Gustavsson

<martin.gustavsson@ekohist.su.se>

Ekonomisk historia
Stockholms universitet
www.ekohist.su.se

Mikael Börjesson

<mikael.borjesson@ilu.uu.se>

Forskningsgruppen för utbildnings- och
kultursociologi, Institutionen för lärarutbildning
Uppsala universitet
www.skeptron.ilu.uu.se/broady/sec/

Sammanfattning/abstract

Få lyckas ta sig in på högre konstnärliga utbildningar, ännu färre lyckas livnära sig på sin konst och ett litet fåtal blir riktigt framgångsrika. Här aktualiseras med särskild skärpa de frågor om (sned)rekrytering beträffande social bakgrund, kön, etnicitet och så vidare som diskuteras inom all högre utbildning. Dessutom har estetiska utbildningar och konstnärliga fält särdrag som förtjänar att utforskas och att jämföras med andra utbildningar och andra fält.

Projektet ägnas åt studier av konststuderandes ursprung, kön, utbildning och karriär. Viktiga frågor är: vilka är vägarna till högre konstnärliga utbildningar, vad utmärker dem som tar sig dit (socialt ursprung, kön, skolframgång etc.), vilka framtider väntar, och hur har allt detta förändrats det senaste halvsekle?

Fem delstudier ingår i projektet. I två av dessa är hela rummet av gymnasiala, förberedande och högre konstnärliga utbildningar studieobjektet. I en tredje jämförs konstnärliga utbildningar med teaterutbildningar. En fjärde ägnas åt rekryteringen till Konsthögskolan och Konstfack åren 1945-1955, 1967-1977 och 1993-1999 och studenternas karriärer. Alternativa vägar in på konstfältet är temat i en femte.

Inom projektet samverkar företrädare för ekonomisk historia, utbildningssociologi och konstvetenskap. Totalregister över samtliga svenska gymnasister och högskolestudenter under vissa år används, liksom historiska folkbokföringsdata, arkivmaterial från konstkolor och andra institutioner samt intervjuer och enkäter.

Innehåll

I. INLEDNING.....	1
II. UTGÅNGSPUNKTER, AVGRÄNSNINGAR OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	2
III. DELSTUDIER	4
III.1 DELSTUDIE 1. KONSTNÄRLIGA UTBILDNINGAR OCH LÄROSÄTEN OCH DET SVENSKA HÖGSKOLEFÄLTET	4
III.2 DELSTUDIE 2. KONSTNÄRLIGA UTBILDNINGAR OCH DET KULTURELLA KAPITALET	4
III.3 DELSTUDIE 3. PRETENDENTENA. GYMNASIALA OCH FÖRBEREDANDE KONSTNÄRLIGA UTBILDNINGAR.	4
III.4 DELSTUDIE 4. DE KRÖNTA. AVGÅNGSELEVER FRÅN KONSTHÖGSKOLAN OCH KONSTFACK 1945-1955 OCH 1967-1977.	5
III.5 DELSTUDIE 5. ALTERNATIVA INGÅNGAR PÅ FÄLTET?.....	5
IV. DATAMATERIAL OCH METODER	6
IV.1 STATISTISKA DATAMATERIAL ÖVER TOTALPOPULATIONER STUDENTER 1993-1999	6
IV.2 ENKÄTMATERIAL ÖVER HÖGSKOLESTUDENTER I STOCKHOLM-UPPSALA-REGIONEN 2004/2005	6
IV.3 PROSOPOGRAFISKA DATA 1945-1955 OCH 1967-1977	6
IV.4 KORRESPONDENSANALYS	7
IV.5 INTERVJUER	7
V. UTBILDNINGSVETENSKAPLIG RELEVANS	8
VI. KÖNSASPEKTER.....	8
VII. ETISKA ASPEKTER	8
VIII. FORSKNINGSPRIDNING, RESULTATSPRIDNING	8
IX. MEDARBETARE, FORSKNINGSMILJÖER, MEDFINANSIERING	8
X. TIDSPLAN	9
XI. REFERENSGRUPP	9

I. Inledning

Det talas i dag mycket om den sneda rekryteringen till högre utbildning.¹ De konstnärliga utbildningarna är inget undantag.² Den skeva könsmissiga och etniska rekryteringen till ledande kulturinstitutioner i landet har också uppmärksammats.³ Trots detta vet vi förvånansvärt lite om hur förhållandet mellan socialt ursprung, konstnärlig utbildning och yrkeskarriär ser ut. Det saknas detaljerade studier som går bortom den generella bilden, dvs. att de grupper som i dessa sammanhang brukar buntas samman – arbetarklass, kvinnor och invandrare – är underrepresenterade.⁴ Och inte minst vet vi lite om hur detta förhållande har förändrats över tid.⁵

Det är väl känt att det är svårt att komma in på konstnärliga utbildningar. Vid exempelvis Kungl. Konsthögskolan i Stockholm tas ungefär tre procent av de sökande in. Men det är inte tillräckligt att ha tagit sig in på en konstnärlig utbildning. På ett övergripande plan visar statistiken att de flesta gymnasieelever och högskolestudenter på konstnärliga utbildningar blir verksamma inom andra yrkesområden än det de har utbildat sig för.⁶ Men vilka lyckas?

Trots att endast ett fåtal studenter når högre konstnärliga utbildningar, och att än färre efter examen lyckas etablera sig som konstnärer, menar vi att det är angeläget att även denna del av utbildningssystemet studeras. Vår utgångspunkt är att högskolevärlden lämpligast studeras relationellt: det går inte att förstå massutbildningar om inte även de utbildningar som släpper in få studenter undersöks. Projektets övergripande syftet är att undersöka:

- 1) relationerna mellan socialt ursprung, konstnärlig utbildning och yrkeskarriär
- 2) och hur dessa relationer har förändrats under perioden 1945-2007

För att besvara dessa frågor kommer flera metoder och datamaterial att användas. Vi ämnar bygga upp en prosopografisk databas med avgångselever från Konsthögskolan och Konstfack för perioderna 1945-1955 och 1967-1977. Därtill kommer de databaser över samtliga svenska studenter 1993-1999 och svenska gymnasister 1997-2001 som SEC disponerar att användas för att undersöka konstnärliga utbildningars sociala rekrytering. En annan källa till information är den enkätundersökning med studenter i svensk högskola som SEC genomför 2004-2005. En serie intervjuer av olika generationer av avgångselever från konstnärliga skolor är också planerad.

Tanken är att ta ett helhetsgrepp och studera såväl strukturer som förändring. Konststudierna måste förstås i relation till andra typer av studier, dvs. genom att placeras in i gymnasie- och högskolefälten. Det är även viktigt att se utbildningarna som ett hierarkiskt

¹ I Prop. 2001/02:15 *Den öppna högskolan* är breddad rekrytering ett av de mest prioriterade områdena.

² Se exempelvis A. Furumark, *Varför blir det så snett II?*, 2004.

³ I skrivande stund noterar vi att Dramaten kritiserats för att inte sätta upp pjäser författade av kvinnor eller utomeuropéer. Ett annat ämne för kritik är bristen på kvinnliga och invandrade chefer inom kulturlivet.

⁴ Dessa aspekter behandlas vanligtvis för sig. Det konstateras exempelvis att 14 resp. 13 % av studenterna på Konstfack och Konsthögskolan i Stockholm har arbetarklassbakgrund (SCB, *Universitet och högskolor. Social bakgrund bland högskolenybjörjare 2001/02 och doktorandnybjörjare 2000/01*, 2002, p. 58) och att samma skolor har 11 resp. 10 % studenter med utländsk bakgrund (Högskoleverket och SCB, *Högskolestudenter med utländsk bakgrund. Hötterminerna 1998 och 1999*, 2000, pp. 35-36), men ingenstans får vi veta hur stor andel studenter med ett visst kön och ett visst socialt och nationellt ursprung fördelar sig på lärosätena.

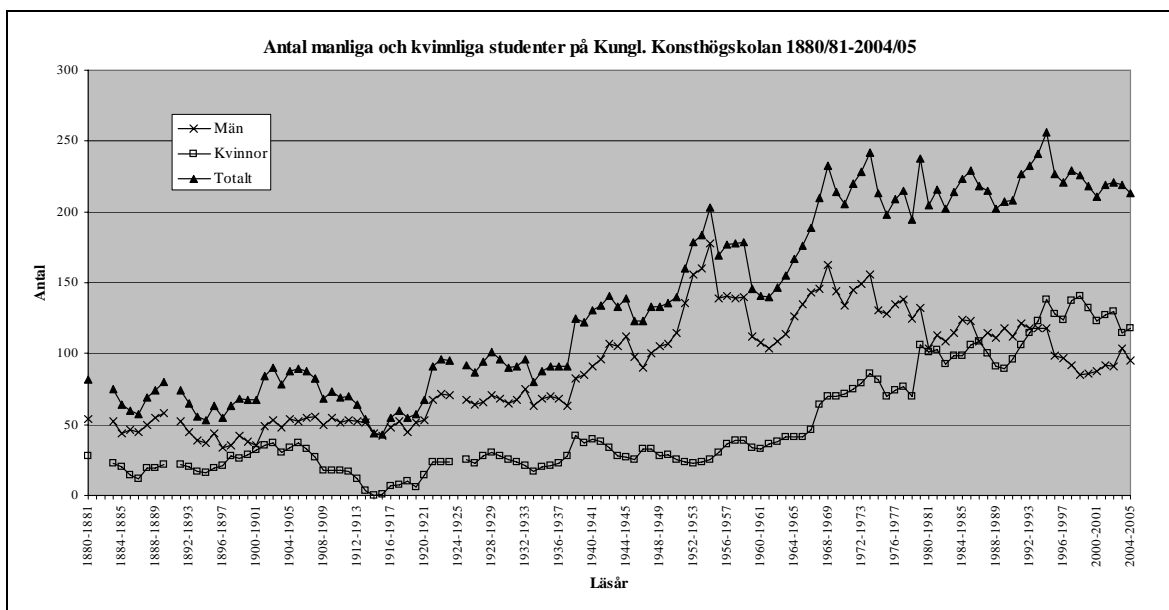
⁵ Ett betydande undantag är konstvetarna Maria Görts och Marta Edlings pågående projekt Konsthögskolor som kunskapsförmedlare. En studie av olika synsätt på den högre bildkonstnärliga utbildningen i Sverige under 1900-talet. De fokuserar innehållt i högre konstnärliga utbildningar och inte den sociala rekryteringen. Se även B. Andersson, "Postmodernism som avantgardestrategi", pp. 217- 235 i D. Broady (red.), *Kulturens fält*, Daidalos, Göteborg 1998, och B. Andersson kommande. Andersson undersöker 3 000 sökande till Konstnärnämnden. En historisk studie av intresse är också I. Ingelman, *Kvinnliga konstnärer i Sverige. En undersökning av elever vid Konstakademien, inskrivna 1864-1924, deras rekrytering, utbildning och verksamhet*, Uppsala universitet, 1982.

⁶ Bara ca 20 % av dem som gått ut estetiska programmet på gymnasiet och saknar högskoleutbildning återfinns i konstnärliga yrken – det är vanligare att arbeta inom vård eller detaljhandeln – och bland dem som har en konstnärlig högskoleutbildning återfinns vi endast 26 % verksamma som journalister, konstnärer eller skådespelare. SCB, *Utbytbart på arbetsmarkanden. Yrken och löner för olika utbildningsgrupper*, 2000, pp. 23, 79-80.

system, där vissa gymnasieutbildningar och folkhögskolor fungerar som förberedande skolor för de konstnärliga högskolorna. Hur har dessa relationer gestaltat sig under olika perioder? Genom att utgå från samtliga avgångselever kan vi vidare se om de som hallstämplas av konsekurerande instanser på konstfältet⁷ skiljer sig (med avseende på kön, ålder, socialt ursprung, professionella investeringar, etc.) från såväl de som slår in på mer ”kommersiella konstbanor” som de som gör yrkesval utanför konstvärlden i bred bemärkelse.⁸ På så sätt skriver vi inte bara segrarnas historia. Det är värt att pröva tesen om konstutbildning har blivit en nödvändig, men inte tillräcklig, förutsättning för inträde på fältet. Vilket värde har en konstnärlig utbildning haft inom andra områden? Med Bourdieus terminologi ställer vi oss frågan om det går att konvertera ett konstnärligt utbildningskapital till tillgångar högt värderade inom andra fält, låt säga ekonomiska tillgångar inom reklamvärden eller kulturadministrativt kapital inom statliga institutioner.

II. Utgångspunkter, avgränsningar och frågeställningar

Spridda källor pekar på att dagens studenter på konsthögskolan delar sociala karakteristika med dem som trampade ateljéernas golv ett sekel tidigare (andelen studenter med arbetarklassbakgrund var ungefär 10-15 procent vid båda sekelskiftena).⁹ År 1965 infördes allmänna studiemedel för högre studier. Generellt sett har den sociala snedrekryteringen till högskolan minskat under seklet.¹⁰ Hur ska man mot den bakgrunden förklara att så pass lite har hänt med rekryteringen av lägre sociala skikt till den mest ansedda konstnärliga utbildningen i Sverige? En likaså berättigad fråga i sammanhanget är om det har skett förändringar av det sociala ursprunget hos de resterande 85-90 procenten av studenterna. Bli det viktigare att ha föräldrar med konstnärliga yrken för att ta sig in på utbildningen? Vilken roll spelar familjens ekonomiska resurser för möjligheterna att ta sig in?

⁷ Beträffande konstens fält, se P. Bourdieu, *Les règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire*, Seuil, Paris 1992.

⁸ Man bör exempelvis göra en skillnad mellan konstnärlig verksamhet och att försörja sig på sin konst. Konsthögskolan har undersökt vad som händer med dem som utexamineras från skolan. 90 % av de utgångna 1990-1994 har vid minst ett tillfälle ställt ut separat eller i grupp (genomsnittet är dryga sju gånger) och 88 % har sålt konstverk. De flesta yrkesarbetar med konstnärlig verksamhet, men bara 26 % lyckas med konststycket att enbart leva på sin konstverksamhet. L. Bown, *Med 80-talet i ryggen. En undersökning, av yrkesverksamma bland examinerade från Kungliga Konsthögskolan i Stockholm 1990-1994, utförd vintern 1995/1996*, Konsthögskolan i Stockholm, Stockholm 1996.

⁹ Det verkar till och med vara så att andelen studenter med folklig bakgrund på Konsthögskolan var större för hundra år sedan (ca 16 % åren 1864-1924 sammanräknade, se not 11) än i dag (13 %, se not 4).

¹⁰ R. Erikson & J.O. Jonsson, *Ursprung och utbildning. Social snedrekrytering till högre studier*, SOU 1993:85, pp. 156-163.

Källa: Elevkataloger Konsthögskolan 1881-1978 (B4a:1), 1978-2002 (B4a:2) och 2002-2005 (lösa på skolans kansli Flaggmansvägen 1, Stockholm). Anm.: även arkitekturstudenter är medräknade i diagrammet.

Våra förstudier av inskrivna kvinnor och män på Konsthögskolan från opponentrörelsens 1880-tal till i dag pekar också på en konstant: andelen kvinnor var densamma såväl kring år 1900 som runt år 2000 (ca 50 procent, se diagrammet ovan). Däremellan är det dock en allt annat än numerisk balans. Männerna dominerar större delen av seklet och träder tillbaka först mot dess slut. Hur kan dessa fluktuationer förstås? Dessutom vet vi att de kvinnor och män som möttes på skolan för hundra år sedan hade mycket skiftande socialt ursprung. Det var borgarklassens döttrar som mötte arbetarklassens söner.¹¹ Kvarstår denna sociala asymmetri mellan könen i dag?

En annan tydlig tendens är att antalet studenter ökade kraftigt efter andra världskriget. Från 1880 fram till 1940 var antalet inskrivna relativt konstant (strax under 100 studenter). Därefter skedde en tydlig ökning fram till 1970-talet. Sedan dess har antalet studenter legat på omkring dryga 200 studenter per år. Ökning under efterkrigstiden är del av en generell utbyggnad av utbildningssystemet. Samtidigt skall man hålla i minnet att ökningen av antalet studenter på Konsthögskolan är underdimensionerad i relation till den allmänna högskoleexpansionen. En konsekvens av detta är att det var *än mer* exklusivt att bedriva studier på skolan i slutet av perioden än i dess början.

Vi har valt att begränsa den empiriska undersökningen till perioden 1945-2007. På så sätt fångar vi såväl männens frammarsch och tillbakagång som kvinnornas stora intåg. Likaså får vi med en tid av expansion av studentantalet och en mer statisk period. Därtill har vi möjliggjort studier av rekryteringen under åren före och efter införandet av allmänna studielån. Till yttermera visso kan vi undersöka vad sådana omvälvande händelser i samhället som den politiska radikaliseringsperioden under slutet av 1960-talet och början 1970-talet innebar för rekryteringen.¹²

Fokus är högre konstnärliga utbildningar i allmänhet¹³ och de två nu ledande institutionerna i Stockholm, Konsthögskolan med anor från 1735 och Konstfack grundad 1844, i synnerhet. Förhållandet mellan dessa är intressant i sig.¹⁴ Konsthögskolan var vid vår periods början den obestridda giganten och Konstfack, som var en fackskola och inte en högskola, fungerade till stor del som en förberedande skola för Konsthögskolan. Konstfack fick högskolestatus först 1977 och konst blev en egen institution så sent som vid mitten av 1990-talet. Från att ha varit helt underordnad har Konstfacks konstutbildning nu på allvar börjat utmana Konsthögskolans dito.

Att vi väljer att fokusera två skolor framför andra innebär inte att vi lämnar de övriga utom sikte. I en av de nedan presenterade delstudierna är hela fältet av konstnärliga utbildningar studieobjektet. I en intervjuserie jämförs konstnärliga utbildningar med teaterutbildningar och utifrån ett enkätmaterial undersöks ett flertal konstnärliga utbildningar inom ett givet geografiskt område, nämligen Stockholmsregionen, landets dominerande konstnärliga region.

¹¹ I. Ingelman, *op.cit.*, tabell 3 och 4, p. 128.

¹² Angående relationen mellan konstnärliga positioneringar och politiska ställningstaganden, se G. Sapiro, *La guerre des écrivains 1940-1953*, Fayard, Paris 1999.

¹³ Konstnärliga utbildningar kan i mångt mycket ses som atypiska företeelser inom högskolevärlden. Detta kommer bland annat till uttryck i speciella antagningsförfaranden, annorlunda professorsrekrytering, fria studier och nära relation till den professionella världen. Det kan också spåras i institutionernas självbild av att utgöra en mycket speciell värld, vars syfte just är att skapa det unika, det individuella och det upphöjda. Se M. Edling och M. Görts "Att vara student på en konsthögskola" pp. 99-108 i L. Kim och P. Mårtens (red.), *Den vildväxande högskolan. Studier av reformer, miljöer och kunskapsvägar*, Stockholm 2003.

¹⁴ SOU, *Konstnärlig högskoleutbildning. Betänkande av utredningen om konstnärliga högskoleutbildningar*, 1992:12.

III. Delstudier

III.1 Delstudie 1. Konstnärliga utbildningar och lärosäten och det svenska högskolefältet

Det omfattande dataregister över samtliga studenter i svensk högskola 1993-1999 som SEC förfogar över möjliggör en översiktlig analys av hur konsthögskolorna är placerade i det svenska högskolefältet.¹⁵ Dels avser vi studera hur de konstnärliga utbildningarna i vid mening (dvs. inte endast de utbildningarna vid de konstnärliga högskolorna, utan även exempelvis konst- eller teatervetenskap och kulturvetarprogram vid universitet och högskolor) är relaterade till varandra. Vilka hierarkier finns mellan de konstnärliga högskolorna, finns skillnader mellan praktisk och teoretiska utbildningar, hur är konstformerna relaterade? Dels är det intressant att relatera de konstnärliga utbildningarna till andra typer av högskoleutbildningar. Vilka andra utbildningar hamnar nära respektive långt bort från de konstnärliga utbildningarna och hur kan detta förstås? I och med att registret sträcker sig över fem år är det även möjligt att studera förändringar över tid. Går det att se en tendens till ökad social elitisering, vilket sker inom andra eftersökta utbildningar som journalistutbildningen och läkarutbildningen, eller kan man se att den ekonomiska krisen på 1990-talet får andra effekter för de konstnärliga utbildningarna (som skulle kunna tänkas bedömas som för riskfulla investeringar)?

III.2 Delstudie 2. Konstnärliga utbildningar och det kulturella kapitalet

Den enkätundersökning som SEC genomfört 2004-2005 omfattar över två tusen studenter, bland annat studenter från såväl Konsthögskolan och Konstfack, som andra konstnärliga utbildningar (teaterutbildningarna i Stockholm och Malmö, arkitektur vid Kungl. tekniska högskolan) och närliggande mer teoretiskt orienterade utbildning (kulturvetarprogrammet och curatorutbildningen vid Stockholms universitet). Vi avser att använda enkätundersökningen till att ge en mer uttömmande bild av de studerande vad gäller deras livsbanor (tidigare investeringar och framtida riktning), deras orientering i kulturlivet, kulturella preferenser och praktiker – kort sagt deras tillgångar av kulturellt kapital – samt deras förhållande till utbildningen.

Enkätundersökningen kommer att kompletteras med intervjuer på Konsthögskolan, Konstfack samt Teaterhögskolan. Den senare skolan har vi tagit med för att se vad det finns för skillnader mellan konstnärliga områden. Exempelvis skiljer sig undervisningspraktikerna markant åt. Teaterutbildningen är mycket mer bunden och kollektiv till sin karaktär. Syftet är att tydliggöra det studenterna har med sig i bagaget i form av utbildningsinvesteringar och professionella investeringar och den kultur de möter på utbildningen.

III.3 Delstudie 3. Pretendenterna. Gymnasiala och förberedande konstnärliga utbildningar.

Inledningsvis omnämndes vikten av att ta ett helhetsgrepp på de konstnärliga utbildningarna. De konstnärliga högskoleutbildningarna är svåra att förstå utan undervegetationen av gymnasiala och förberedande konstnärliga skolor. Dessa är strukturerade och hierarkiserade. Vad gäller gymnasieskolorna har Södra latins estetiska utbildningar länge haft en mycket dominerande position. Dessa fungerar som reellt förberedande utbildningar för antagning till högre konstnärliga utbildningar och i förlängningen inträde på kulturella fält medan många andra gymnasieutbildningar endast är nominellt förberedande. Det vore här intressant att kontrastera rekryteringen till prestigefulla konstnärliga gymnasieutbildningar som Södra latin eller Riddarfjärdsskolans balettutbildning med nyligen anlända konkurrenter. Bland de senare

¹⁵ För översiktliga analyser av den svenska högskolan se D. Broady, M. Börjesson & M. Palme, "Det svenska högskolefältet under 1990-talet. Den sociala rekryteringen och konkurrensen mellan lärosätena", pp. 13-47, 135-154 i *Perspektiv på högskolan i ett förändrat Sverige* (red. T. Furusten), Högskoleverket, Stockholm 2002. Se även M. Börjesson, *Det svenska högskolefältet och lärarutbildningarna*, SEC-Reports nr 30, SEC/ILU, Uppsala universitet, Uppsala 2003.

har många friskolor etablerat sig, men det finns även kommunala pretendenter. Kärrtorps gymnasieskola är en av de mer intressanta av dessa och väl värd en närmare studie.

En annan typ av utbildningar vi avser att studera är konstnärliga folkhögskoleutbildningar som fått en status av att vara kvasiobligatoriska för att bli antagen till de konstnärliga högskoleutbildningarna. Vi avser närstudera fyra fem av de mer centrala, såsom Nyckelviksskolan, Idun Lovén och Gerlesborgsskolan vad det gäller konst¹⁶ och Skara skolscen, Teaterverkstan och Kulturama för teater,¹⁷ för att se vilka elever de rekryterar, vilka tidigare investeringar de gjort, hur de förhåller sig till andra konkurrerande utbildningar, vilka sociala kontaktnät de bygger upp och hur de orienterar sig mot de högre konstnärliga utbildningarna.¹⁸

III.4 Delstudie 4. De krönta. Avgångselever från Konsthögskolan och Konstfack 1945-1955 och 1967-1977.

Har den sociala rekryteringen till konstnärliga utbildningar förändrats över tid? För att ge svar på bland annat denna fråga ämnar vi bygga upp en prosopografisk databas med avgångselever från Konsthögskolan och Konstfack för perioderna 1945-1955 och 1967-1977.¹⁹ Genom att även utnyttja data om studenter på konsthögskolor åren 1993-1999 (se nedan IV.1.) blir möjligheterna att göra jämförelser över en längre tidsperiod goda.

Denna delstudie är uppbyggd som en trestegsraket. En första uppgift är att sammanställa basala uppgifter om samtliga personer som gått ut Kungliga konsthögskolan och Konstfack (endast måleri och skulptur) under perioden 1945-1977. Genom att konsultera skolornas *elevkataloger* (som diagrammet ovan bygger på) får man tillgång till studenternas namn, kön, ålder och antagningsår. I ett andra inledande steg kommer vi att undersöka hur många av de nämnda avgångseleverna som har fått sina *biografier* skrivna. I denna källa finns lättillgängliga uppgifter om social bakgrund, utbildningsgångar och yrkesbanor för de – utvalda – konstnärer som fått sina liv nedtecknade. En tredje uppgift handlar om att utöka informationen om en mindre grupp studenter, nämligen samtliga som utexaminerades åren 1945-1955 och 1967-1977. Det är en arbetskrävande men nödvändig insats för att få data om hela populationen (även om de som aldrig blev etablerade och kända). Ambitionen är att leta upp uppgifter om socialt ursprung, egna ekonomiska tillgångar, utbildnings- och yrkeskarriär i källor som *elevkort* och *elevmatriklar* (som till skillnad från ovannämnda elevkataloger även redovisar studenternas födelseort och eventuella stipendier), *ansökningshandlingar till de högre lärosätena* (där förberedande utbildningar redovisas), *mantalsuppgifter* (där bl.a. civilstånd och bostadssituation framgår), *taxeringslängder* (som redovisar studenternas eventuella inkomster av tjänst, kapital och/eller rörelse) och *födelse- och dopböcker* (föräldrarnas yrken vid tiden för de undersöktas födelse).

III.5 Delstudie 5. Alternativa ingångar på fältet?

Det är naturligtvis inte givet att alla vägar in på konstfältet går via (svenska) konstnärliga högskolor. För att också kunna säga några ord om vilka andra strategier som har visat sig möjliga ämnar vi göra en totalundersökning av de konstnärer som ställt ut på hallstämplade gallerier i Stockholm vid två tillfällen under perioden, 1947 och 1970. 1947 är ett märkesår i

¹⁶ Till Konsthögskolan hade 115 av de 789 sökande år 2004 gått på Gerlesborgsskolan, 65 på Basis, 62 på Idun Lovén och 58 på Nyckelviksskolan. Intern PM Konsthögskolan.

¹⁷ Nästan alla examinerade vid Teaterhögskolan har gått minst en förberedande teaterutbildning (88 %). Skara skolscen är den vanligaste (36 av 175), följd av Teaterverkstaden (28) och Kulturama (19). Se Bengt Carlsson, *Resultat från enkät till skådespelarna på Teaterhögskolan – antagna 1978 – 2002*, Intern PM, Teaterhögskolan i Stockholm, p. 11.

¹⁸ Via enkätundersökningen och våra statistiska datamaterial är det också möjligt att gå bakvägen och undersöka vilka utbildningsvägar som lett fram till studier på Konstfack, Konsthögskolan och Teaterhögskolan. I och med att dessa skolor är de viktigaste avnämarna är det rimligt att anta att de förberedande skolornas inbördes status till största del är betingad av i vilken utsträckning de har förmågan att placera sina elever på de mest ansedda skolorna.

¹⁹ Att vi väljer att göra halt 1977 beror på att tillgången på utbildningsstatistiska data därefter är betydligt bättre och omfattande undersökningar av den typ vi skisserar mer effektivt låter sig göras av SCB.

svensk konsthistoria och svenskt konstliv, då debuterade 1947 års män vilket kommit att markera övergången till en mer non-figurativ, informell konst. Det senare årtalet 1970 har valts för att man då passerat 68-revolten; för att konsten då politiserats i högre grad samt för att en revidering av konsthistorien pågår genom den feministiska ansatsen.

För att identifiera de utställande konstnärerna används utställningsrecensioner (i centrala konstnärliga tidskrifter och på dagstidningarnas kultursidor). Samma typ av information som vi samlat in om de två populationerna på Konsthögskolan och Konstfack (Delstudie IV) kommer så långt det är möjligt att samlas in om dessa personer. Vi erhåller då en kompletterande databas som låter oss undersöka vilken betydelse utbildningsinstitutionerna i allmänhet och Konsthögskolan och Konstfack i synnerhet spelar för framgång inom fältet. Dessutom ser vi vilka av de utställande konstnärerna åren 1947 respektive 1970 som *inte* hade en studiebakgrund på någon av landets konsthögskolor? Skiljer sig dessa från de övriga på några ytterligare sätt?

IV. Datamaterial och metoder

IV.1 Statistiska datamaterial över totalpopulationer studenter 1993-1999

SEC:s datamaterial över samtliga studenter i svensk högskola åren 1993-1999 omfattar information om varje enskild kurs (inklusive uppgift om lärosäte, antal poäng, ämne och eventuell koppling till program) som studenterna läst under perioden, uppgifter om studenternas tidigare studier i högskola (1977-1993), eventuella studier utomlands (1992-1999), tidigare gymnasiestudier (utbildning, skola, betyg), och uppgifter om studenternas föräldrar (yrke, inkomst, högsta utbildning, födelseland, födelselän, boende, ålder, m.m.).²⁰

IV.2 Enkätmaterial över högskolestudenter i Stockholm-Uppsala-regionen 2004/2005

Under läsåret 2004/2005 genomförs en omfattande enkätundersökning av högskolestudenter i framför allt Stockholm-Uppsala-regionen.²¹ Bland de utbildningar som ingår finns flera av de mest prestigetyngda utbildningarna inom det svenska högskolefältet: ekonomutbildningen på Handelshögskolan i Stockholm, läkarutbildningen på Karolinska institutet och på Uppsala universitet, juristutbildningen, teknisk fysik och pol-mag-utbildningen vid Uppsala universitet, arkitekturutbildningen vid Kungl. tekniska högskolan. Till denna skara av selektiva och ansedda utbildningar kan även ett antal konstnärliga utbildningar räknas (se ovan III.2). Därtill finns också utbildningar som intar mer blygsamma positioner på det svenska högskolefältet, som exempelvis lärarutbildningar och sjuksköterskeutbildningar, representerade.

Enkäten omfattar flera frågeområden. Bland annat berörs socialt ursprung, tidigare utbildningsinvesteringar på gymnasie- och högskolenivå, aktiviteter vid sidan om studierna, förhållningssätt till studierna, planer för framtiden, kulturella preferenser samt framtidsplaner. Vi avser göra statistiska analyser där en rad variabler som tidigare studier, kulturella praktiker, föräldrarnas utbildningstillgångar och språkkunskaper, etc. vägs in i analysen samtidigt.

IV.3 Prosopografiska data 1945-1955 och 1967-1977

För två kohorter, totalt ca 950 studenter som utexaminerades från Konsthögskolan och Konstfacks konstinriktning åren 1945-1955 och 1967-1977, avser vi upprätta prosopografiska databaser.²² Vår ambition är att samla in uppgifter om föräldrarnas yrke och utbildning,

²⁰ Se <http://www.skeptron.ilu.uu.se/broad/seg/sec-reg.htm> för en utförlig beskrivning av registret.

²¹ Se <http://www.skeptron.ilu.uu.se/broad/seg/survey-a.htm> där även den 24-sidiga enkäten finns att tillgå.

²² För en introduktion till franska prosopografiska studier se D. Broady, "French prosopography. Definition and suggested readings", pp. 381-385 i *Poetics*, Volume 30, Issues 5-6, October-December 2002. Två svenska projekt som lånat inspiration från Frankrike är *Formering för offentlighet. En kollektivbiografi över Stockholmskvinnor 1880-1920* och *Literary Generations and Social Authority: A Study of American Prose-Fiction Debut Writers, 1940-2000*. Se även D. Vandenhoute, "Om inträdet i världen". *En litteratursociologisk studie av lyrikdebutanterna i 1970-talets svenska litterära fält*, Universiteit Gent, Gent 2002, sedermera publicerad som *Om inträdet i världen*, Gidlunds, Stockholm 2004.

individernas egna utbildningar från grundskola till högskola med fokus på konstnärliga utbildningar, samt deras yrkesbanor inom det konstnärliga fältet eller andra områden. Nedan följer ett mer detaljerat exempel på vilka uppgifter som faktiskt kan vaskas fram ur de källor [här från Kungliga Konstakademiens arkiv och Stockholms stadsarkiv] som översiktligt presenterades under Delstudie IV:

Lage Lindell, en av de studenter som är med och bygger upp kurvan i diagrammet ovan, antogs till elev på Konsthögskolans målarskola den 21 oktober 1941 [*elevkort 2136*]. Den sociala och geografiska resan från föräldrahemmet till den Kungliga skolan i huvudstadens centrum var inte särdeles lång. Lindell kom från den kulturella medelklassen i Vasastaden. Såväl hans far Per Hugo som hans mor Anna Karolina arbetade som folkskollärare [*födelse- och dopbok 1920 Mt uppslag 129*]. Familjens utbildningskapital vägde tyngre än deras samlade ekonomiska kapital, men de var långt ifrån fattiga. Året då Lage föddes var deras gemensamma årslön 12 990 kr [*mantals- och taxeringslängd 1921 Mt 26:te roten 2287*]. Lage Lindell verkar inte ha gått någon förberedande konstskola. I ansökan till Konsthögskolan åberopade han endast studentbetyg från Norra real och arbetsprover [*inträdesansökning nr 53 1939 och nr 80a 1941*]. Efter fem år på skolan utexaminerades han 26 år gammal våren 1946. Hur finansierade han studierna? Han bodde kvar hemma hos far och mor och verkar ha blivit försörjd av dem. Han deklarerade i alla fall inte några inkomster från extraknäck åren 1941-1946 [se t ex *mantals- och taxeringslängd 1945 Mt 48168*] och de enda pengar han fick från Konstakademin var dels en ekonomisk ”belöning” på 265 kr år 1944, dels Ester Lindahls stipendium på 5 000 kr år 1945 och 1946 [*elevmatrikel 2136*]. Lindell slog sig in på fältet redan ett år efter det att han hade krönts med en examen. Han var en av de elva som deltog i den generationsrepresenterande utställningen ”Ung konst” på Galleri Färg och Form våren 1947. Han kunde därefter försörja sig på sin konst. ”Med undantag av några pankamånader i Sundsvall i mitten av femtiotalet arbetade han aldrig med något annat än att måla” [*T. Millroth ”Lage Lindell”, 1981, p. 8*].

Lage Lindell avled redan den 15 mars 1980, men några av de konstnärer som kommit att kallas 1947 års män lever än. Projektets ambition är att intervjua bl.a. dem (se nedan IV.5).

IV.4 Korrespondensanalys

I samtliga delstudier kommer korrespondensanalys att vara en central statistisk metod. Korrespondensanalys lämpar sig mycket väl för att analysera komplexa datamaterial med stora antal variabler.²³ Enkäter är synnerligen lämpliga, men metoden har med framgång använts såväl på prosopografiska material som på datamaterial baserade på den officiella nationella statistiken.²⁴ SEC har sedan några år ett pågående samarbete med de ledande franska experterna på området, Brigitte Le Roux och Henry Rouanet, vilka deklarerat intresse för att vara behjälpliga i de statistiska analyserna av de här skisserade undersökningarna.

IV.5 Intervjuer

Vår ambition är att komplettera de olika databaserna, som i första hand säger något om ”objektiva” förhållanden, med intervjuer som kan upplysa om hur tiden på konsthögskolorna var, hur konstlivet då framträdde för studenterna och hur det eventuella inträdet på fältet upplevdes. Några från den konstnärsgeneration som klev ut ur konsthögskolorna och in på konstfältet vid krigsslutet (1947 års män) kan fortfarande intervjuas. Upplevde exempelvis dessa konstnärer ”det stora inträdet” på fältet annorlunda än dem som klev ut där tjugo, trettio år senare?

²³ För såväl en matematisk presentation av metoden och andra relaterade metoder som exempel på tillämpningar, se B. Le Roux & H. Rouanet, *Geometric Data Analysis: From Correspondence Analysis to Structured Data Analysis*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston/London 2004.

²⁴ Metoden utgör det statistiska huvudnumret för att analysera det prosopografiska materialet i projektet *Literary Generations and Social Authority: A Study of American Prose-Fiction Debut Writers, 1940 – 2000* och har inom SEC sedan länge varit central i studier av det svenska högskolefältet och gymnasieskolans sociala struktur.

V. Utbildningsvetenskaplig relevans

Detta tvärvetenskapligt sammansatta projekt kommer att bidra både med ny mer generell kunskap om hur trögrörliga utbildningssystem förändras över tid och med ny mer specifik kunskap om hur förhållandet mellan socialt ursprung, konstnärliga utbildningar och karriärer har sett ut vid olika tidpunkter under efterkrigstiden. Att den typen av empiriskt förankrad kunskap tas fram har även utomvetenskaplig relevans: med den ökar chanserna till framgångsrika åtgärder för att påverka den sociala, etniska och könsmissiga rekryteringen till högre utbildning.

VI. Könsaspekter

Ur ett utbildningssociologiskt perspektiv är kön en synnerligen betydelsefull egenskap. Vi vet en hel del om andelen kvinnor på olika utbildningar vid olika tider. Det här föreslagna projektet syftar dock till mer precisa analyser av hur konstnärliga utbildningar struktureras efter kön.²⁵ Vilka var och är de kvinnor som erövrar åtråvärda utbildningsplatser? För att hantera den frågan krävs att vi inte stannar vid könstillhörigheten som sådan utan går vidare till att fråga t.ex. om det är konstnärssöner, konstnärsdöttrar, läkardöttrar, läkarsöner, lantbrukardöttrar, lantbrukarsöner etc. som tar sig in på de mest eftersökta skolorna. Och vad händer därefter? Vilka tar sig vidare in på fältet och lyckas etablera sig?

VII. Etiska aspekter

De dataregister över elever i svensk högskola som vi förfogar över kommer att via SBCs försorg prövas av Datainspektionen för återanvändande inom projektets ram. Vi kommer inte att redovisa resultat som medger identifiering av enskilda individer. Detta gäller även för rapportering av intervjumaterial. De prosopografiska data vi avser samla in utgör inte s.k. känsliga personuppgifter. Vi kommer att följa VRs etikanvisningar.

VIII. Forskningsinformation, resultatspridning

Sedvanlig publicering i form av uppsatser, rapporter, konferensbidrag, etc. En antologi om konstnärliga utbildningar i Sverige 1945-2007 som summerar resultaten från projektet avses sammanställas. Ett flertal öppna seminarier och föreläsningar kommer att anordnas, bl.a. med franska gäster. Två konferenser, en i projektperiodens början och en i slutet, planeras.

IX. Medarbetare, forskningsmiljöer, medfinansiering

Projektet har fötfa i tre discipliner: ekonomisk historia, utbildningssociologi och konstvetenskap. Professor Johan Söderberg representerar tillsammans med huvudsökanden FD Martin Gustavsson en forskningsmiljö vid Ekonomisk-historiska institutionen, Stockholms universitet där man ägnat stort intresse åt estetiska fenomen, bland annat cirkulationen och konsumtionen av konst. Professor Donald Broady leder forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi (SEC) vid Institutionen för lärarutbildning, Uppsala universitet, med lång erfarenhet av utbildningssociologisk forskning och nära kontakter med främst franska kultursociologer och statistiker (se vidare www.skeptron.ilu.uu.se/broady/sec/). Från SEC deltar vidare Mikael Börjesson (doktorand i pedagogik, planerad disputation dec. 2005), Ida Lidégran (doktorand i pedagogik, planerad disputation 2007), och Gergei Farkas (magisterstudent i sociologi, Stockholms universitet). Konstvetenskapen representeras av

²⁵ Ingrid Ingelmans studie, se not 5, utgör en given referenspunkt.

Christina G. Wistman (doktorand vid Institutionen för Konst och bildvetenskap, Göteborgs universitet, planerad disputation 2006) och Barbro Andersson (doktorand i konstvetenskap, Konstvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet, planerad disputation 2005). I projektgruppen ingår dessutom regissör Bengt Carlsson med mångårig erfarenhet av undervisningen vid Teaterhögskolan i Stockholm. Som statistikexpert medverkar Brigitte Le Roux (UFR mathématiques et informatique, Université René Descartes, Paris) som är världsledande auktoritet på korrespondensanalys och annan s.k. geometrisk dataanalys.

Medfinansiering sker genom att prof. Söderberg och prof. Broady i tjänsten deltar i projektarbetet med 20 % resp. 10 % av sin arbetstid, samt genom att projektet utnyttjar enkätmaterial och dataregister som kostat uppskattningsvis 1 mkr att införskaffa och iordningsställa.

X. Tidsplan

Projektet beräknas starta 2006-01-01 och avslutas 2008-12-31. Tidsplanen är följande:

- År 2006 Bearbetning av dataregister. Initiering av fallstudier. Insamling av material. Genomförande av intervjuer . Anordnande av konferens om rekrytering till konstnärliga utbildningar under 1990-talet.
- År 2007 Analyser av enkätmaterial och annat insamlat material. Rapportskrivande. Fortsatt insamling av prosopografiska data.
- År 2008 Bearbetning av intervjuer, prosopografiska data och annat material. Anordnande av slutkonferens för projektet. Rapportskrivande. Sammanställande av antologi.

XI. Referensgrupp

Till projektet knyts en referensgrupp som fungerar rådgivande och medverkar i två av projektets konferenser (2006 och 2008). Följande personer har accepterat att ingå i referensgruppen.

Jorunn Borgen, Dr. Art., NIFU STEP (Studier av innovasjon, forskning og utdanning), Oslo; **Marta Edling**, FD i Konstvetenskap, Konstvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet; **Bo G. Ekelund**, FD i Engelska, Engelska institutionen, Stockholms universitet; **Patrik Gustavsson**, konstnär, Stockholm; **Maria Görts**, FD i Konstvetenskap, Konstvetenskapliga institutionen, Stockholm universitet; **Lisa Langseth**, dramatiker, Stockholm; **Gisèle Sapiro**, Dr, Chargée de recherche au CNRS, Centre de sociologie européenne, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris.